

„ČLOVĚK NEMYSLÍ NA SEBE, MYSLÍ NA SVÉ DĚTI“ – ADAPTACE DĚTSKÝCH UPRCHLÍKŮ Z UKRAJINY POHLEDEM JEJICH MATEK

“YOU DON’T THINK ABOUT YOURSELF,
YOU THINK ABOUT YOUR CHILDREN” –
ADAPTATION OF CHILD REFUGEES FROM UKRAINE
FROM THE PERSPECTIVE OF THEIR MOTHERS

Andrea Preissová Krejčí

Ústav veřejné správy a sociální politiky, Fakulta veřejných politik, Slezská univerzita v Opavě

Abstrakt

S válkou na Ukrajině a příchodem desetitisíců dětských uprchlíků do Česka nastal na mnoha školách problém: Co s nimi? Příspěvek se zaměřuje na problematiku nucené migrace a její dopady na děti pohledem jejich matek. Děti uprchlíků čelí často posttraumatickému stresu, úzkostem a problémům s integrací, ale zároveň vykazují značnou odolnost. Na základě 15 hloubkových rozhovorů s imigrantkami-matkami popisujeme proces adaptace jejich dětí v českých školách, popisujeme jejich vzdělávací strategie, sociální interakce mezi českými a ukrajinskými žáky a vliv rodinných aspirací na migrační rozhodnutí. Nedostatečná podpora ze strany školy může vést k izolaci dětí a jejich neúspěšné integraci, naopak jejich spokojenost hraje klíčovou roli ve stabilizaci života v exilu pro ně i jejich rodiny.

Klíčová slova: *uprchlík, migrace, aspirace, škola, děti*

Abstract

With the war in Ukraine and the arrival of tens of thousands of child refugees to the Czech Republic, many schools have encountered problems: What to do with them? The paper focuses on the issue of forced migration and its impact on children from the perspective of their mothers. Based on 15 in-depth interviews with immigrant-mothers, we describe the process of their children’s adaptation in Czech schools, their educational strategies, social interactions between Czech and Ukrainian students, and the influence of family aspiration on migration decisions. Lack of support from the school can lead to children’s isolation and

unsuccessful integration; on the contrary, their satisfaction plays a key role in stabilizing life in exile for them and their families.

Keywords: *refugee, migration, aspiration, school, children*

1 ÚVOD

Ukrajínští žáci tvoří 4 % všech žáků ZŠ. Představují nejpočetnější skupinu cizinců v českém vzdělávacím systému. Asi 40 % škol má třídy s 1–5 ukrajinskými žáky. O přístupu ukrajinských uprchlíků ke vzdělávání rozhoduje ředitel školy, vyjednává jej s obcí a komplikuje jej nedostatek kapacit a personálu (Filipec et al., 2024). 92 % ukrajinských dětí ve věku 6–14 let je zapsáno na české ZŠ, 43 % mladistvých (15–17 let) na české SŠ a 66 % dětí ve věku 3–5 let v MŠ. 1/3 dětí ve věku ZŠ a 1/10 mladistvých studuje souběžně na české a ukrajinské škole (Kavanová et al., 2023).

2 TEORIE

Situace dětských uprchlíků z Ukrajiny na českých školách je průběžně monitorována. Mezi zásadní výsledky patří popis jejich integrace do českého systému vzdělávání (Hlaďo et al., 2024; Šedová et al., 2024). Pro jejich úspěšnou adaptaci je důležité, aby měli v bezpečném školním prostředí možnost pozitivního vyjadřování své etnické příslušnosti. Asimilační tlaky mohou naopak bránit úspěšné integraci uprchlíků (Hlaďo et al., 2024).

Děti uprchlíků jsou zvláště zranitelné, mají přerušené vzdělávání a životní dráhy. Status uprchlíka a nejistota ohledně budoucnosti ovlivňují každodenní život dospívajících, jejich sociálně podmíněnou i niternou identitu. Ve srovnání se svými protějšky z hostitelské země se dětští uprchlíci mohou cítit méněcenní (Dangmann et al., 2022; Khan et al., 2021).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum byl založen na kvalitativním přístupu. Od srpna do listopadu 2024 jsme v různých krajích ČR realizovali 15 polostrukturovaných rozhovorů

s ukrajinskými uprchlicemi. Rozhovory (převážně uskutečněné prezenčně) byly vedeny v češtině, ukrajinštině, ruštině a angličtině. Respondentky splňovaly tato kritéria: disponovaly statutem dočasné ochrany a byly matkami s min. jedním dítětem v péči v ČR. Výběr respondentek probíhal metodou záměrného výběru a metodou sněhové koule. Data byla analyzována metodou otevřeného kódování v softwaru Atlas.ti. Byly definovány kategorie, mezi nimiž jsme identifikovali vzájemné vztahy a souvislosti.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVÁNÉ VÝSLEDKY

Narátky trápí problémy pojící se s pozicí jejich dětí coby zranitelných osob. Ukrajinské děti se na školách nesetkávají vždy s přijetím a podporou, často kvůli jazykové bariéře. Nedostatečná podpora je vnímána zejména pokud se jedná o dítě-uprchlíka s postižením. Imigrantky-matky bezpodmínečně podporují výuku češtiny u svých dětí, zapisují je na přípravné kurzy k přijímacím zkouškám na vysoké školy či na doučování češtiny na škole, pokud jejich děti kvůli sociální izolaci nepřicházejí k jazykovým dovednostem přirozenou interakcí s českými dětmi. Děti jsou v narativě matek-uprchlic zásadním argumentem pro trvalou emigraci.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Identifikovali jsme základní znaky adaptace matek-uprchlic a jejich dětí na české prostředí: partnerské vztahy s Čechy, upuštění od online výuky na Ukrajině a zaměření se na překonání jazykové bariéry dětí, tj. pokud přerostly věk základní školy. Do popředí vystupuje téma přehodnocení chápání vlastního pobytu v ČR z dočasného směrem k trvalému, a to zejména ve vztahu k rodinným aspiracím, neboť na spokojenosti dětí často záleží pocit well-beingu celé rodiny. Zejména ve vztahu k dětem ovšem upozorňujeme na následky prožitých traumat a stresu z válečných událostí i cesty do bezpečí, které mohou integraci do hostitelské společnosti nadále komplikovat (srov. Knezivic & Olson, 2014; Kamionka et al., 2024).

6 LITERATURA

- Dangmann, C., et al. (2022). Mental health in refugee children. *Current Opinion in Psychology* 48(101460), 1–7.
- Filipec, O., et al. (2024). The role of the regional administration in helping Ukrainian refugees in the Czech Republic. *Scienze Regionali, Italian Journal of Regional Science* 23(3), 457–480.
- Hlaďo, P., et. al. (2024). “The schools try, but...”: A holistic perspective on the social adaptation of Ukrainian refugee students in Czech schools. *Learning, Culture and Social Interaction* 48(100854), 1–18.
- Kamionka, M., et al. (2024). “Fear for children”, mother-child dyad and future mobility trajectories of displaced Ukrainians in Czechia and Poland: Children as a factor for fleeing and living after the full-scale invasion. *Migraciones* 2024(61), 1–21.
- Kavanová, M., et al. (2023). *Hlas Ukrajinců: Vzdělávání dětí uprchlíků v Česku*. https://www.paqresearch.cz/content/files/2023/07/PAQ_HlasUkrajincu_Vzdelavani_2023.pdf.
- Khan, S., et al. (2021). A systematic review of autobiographical memory and mental health Research on refugees and asylum seekers. *Frontiers in psychiatry* 12(658700), 1–16.
- Knezevic, B., & Olson, S. (2014). Counseling people displaced by war: Experiences of refugees from the former Yugoslavia. *The Professional Counselor*, 4(4), 316.
- Šedová, K., et al. (2024). ‘They usually look happy.’ approaches to the adaptation of Ukrainian refugees in Czech schools. *Pedagogy, Culture & Society*, 1–22.